

RAZARANJE OKOLIŠA GRAĐENJEM I PRAVNI SUSTAV

Boris MORSAN
Arhitektonski fakultet, Zagreb

Vlasta BEGOVIĆ
Institut za arheologiju, Zagreb

Sanja FILEP
Arhitektonski fakultet, Zagreb

UDK: 72.01:349.6
349.44:72
349.6:72

Stručni rad

Primljeno: 26. 6. 2001.

Razaranje okoliša građenjem fenomen je najnovijeg vremena. Njegovo brzo širenje postavlja nove zadatke pred zaštitu okoliša. Put do vrijednih ostvarenja arhitekture gubi se u mnogim poremećajima. Društvo, u velikoj većini slučajeva, ne uspijeva postići cilj zbog nekoherentnog ponašanja. Nameće se usporedba u kojoj je poremećeno funkcioniranje društva nalik na ponašanje bolesnih pojedinaca, opisanim u individualnoj psihologiji i psihijatriji. Poremećaji se nalaze i u pravnom sistemu koji bi trebao regulirati put prema arhitekturi. Mogu se pratiti na razini zakona i propisa kao i na razini primjene i provedbe regulative. Na obje razine povrijeđen je jedan od osnovnih principa filozofije prava, koji govori o tome da ni jedan zakon ili propis ne smije povrijediti spoznaje do kojih je društvo došlo (kao što ne smije povrijediti ni moralne norme). U opisanim primjerima dolazi do poremećaja zbog različitih interesa koji nameću napuštanje dostignutih spoznaja i provedbu ispravne prakse u arhitekturi.

✉ Boris Morsan, Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu,
Kačićeva 26, 10000 Zagreb, Hrvatska.
E-mail: boris.morsan@arhitekt.hr

RAZARANJE OKOLIŠA GRAĐENJEM

U zaštiti okoliša pojavio se novi problem: potreba da se okoliš počne štititi od razaranja građenjem. Loša arhitektura novovijeku je fenomen. Arhitekt Boris Magaš u jednom je razgovoru primijetio da u ranijim razdobljima nije bilo loše arhitekture. Danas su vrijedna ostvarenja iznimka a loša arhitektura širi se velikom brzinom i oštećuje izgled gradova i krajolika.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 11 (2002),
BR. 6 (62),
STR. 909-927

MORSAN, B. I SUR.:
RAZARANJE OKOLIŠA...

Mjere zaštite, sustavi bilježenja slučajeva i izvora oštećenja, preventiva, zakoni i pravila još nisu razvijeni.

Švicarski arhitekt Rolf Keller upozorio je među prvima na taj problem u knjizi pod naslovom: "Građenje kao razaranja okoline" (Keller, 1973.). Upozorio je na nered i monotoniju koju stvara masovno nekontrolirano građenje na način industrijske proizvodnje. Pokazao je kako je taj problem prisutan u cijelom svijetu. Knjiga je objavljena pred gotovo trideset godina. Od tada je napravljeno malo ili gotovo ništa na suzbijanju te vrste zagađenja okoliša, definiranju problema i načinu prevencije (Morsan, 1994.).

Pred ekologiju, kakvu danas poznajemo, postavljaju se, možemo slobodno reći, sa zakašnjenjem od nekoliko desetljeća, potpuno novi zadaci.¹ Potrebno je razviti novo područje zaštite.

ARHITEKTI BEZ ARHITEKTURE

U Hrvatskoj je proizvodnja arhitekture vrlo mala. Kao pokazatelj mogu poslužiti godišnje izložbe Udruženja hrvatskih arhitekata.² Kada se izuzmu radovi inženjera građevinarstva koji također izlažu, jer izložbe nemaju žirirani prijem radova, vrijedna arhitektura, svodi se na samo stotinjak ostvarenja. Sva ostala izgradnja u Hrvatskoj predstavlja široko rasprostranjenu masovnu proizvodnju niske kvalitete.

Uzmemo li u obzir da, osim onih koji stvaraju masovnu proizvodnju niske kvalitete, na izradi uvjeta za gradnju i na izdavanju dozvola rade školovani arhitekti, dobivamo poraznu sliku o velikom broju arhitekata koji su zapravo arhitekti bez arhitekture.

Nalazimo se pred fenomenom suprotnom onom koji je Bertrand Rudolfsky opisao u knjizi *Arhitektura bez arhitekata* (Rudolfsky, 1964.).

Rudolfsky je prikazao niz primjera izvanredno vrijednih ostvarenja majstora u sredinama koje nemaju suvremeno školovane arhitekate. U obrazloženju naslova on kaže da stvaratelje tih djela treba smatrati arhitektima ali da je naslovom htio ukazati na razliku formalnog obrazovanja nasuprot stvaranju koje se razvijalo praksom. Rezultati pokazuju da se radi o arhitektima u pravom smislu riječi.

Za razliku od toga u suvremenom društvu nailazimo na raširenu pojavu da formalno obrazovanje ili status arhitekta obiluje onima koji ne stvaraju arhitekturu.

POSTMODERNA I MODERNA ARHITEKTURA

Mnoge kritike suvremene izgradnje upućene su modernoj arhitekturi. Niska razina vrijednosti arhitekture našeg vremena pripisuje se populariziranim principima modernog pokreta,³ njenim neprestanim ponavljanjem oblika i monotoniji.

Na pitajne monotonije i malog broja oblika izrečena je primjedba, da na primjer stambene zgrade izgledaju kao poslovne.⁴ S ovakvim primjedbama kritika je krivo usmjerena. Umjesto da se postavi pitanje o vrijednosti arhitekture stambenih ili poslovnih zgrada, postavljeno je pitanje sličnosti. Pravi problem je zapravo stvaralački domet arhitekture a nije to što su zgrade slične. Sličnost nije loša kada se radi o visokim stvarateljskim dometima. S druge strane, sličnost može biti posljedica stvaralačke nemoći.

Izlaz iz krize ujednačenih, reduciranih, masovno primjenjenih oblika i monotonije trebala je prevladati postmoderna arhitektura. Trebala je arhitekturi vratiti cjelovitost i prije svega, izražavati značenja koja nosi u sebi. De Fusco je još godine 1967. pred arhitekta postavio zadatak – formu ne shvatiti kao nositelja funkcije nego kao slikoviti znak.⁵

To je značilo da bi izlaz iz krize, masovne proizvodnje loše arhitekture, trebao biti put prema figurativnoj arhitekturi. Ta ideja široko je popularizirana uz različita semiološka, jezična i simbolička tumačenja.

Interesantno je da je u postmodernom pokretu ostalo postavljeno pitanje estetskih vrijednosti i stvaralačkih dometata. Kao da sam princip – slikovitost koja uvodi figurativnost – može proizvesti vrijednost, bez obzira na vrijednost umjetničkog rješenja. Po takvom nekritičnom prihvaćanju principa protagonisti postmoderne ponašali su se kao, prije njih, sljedbenici moderne.

Napisane su opsežne teorije u kojima su se autori bavili svođenjem arhitekture na sustav znakova, jezik, govor ili simbole, ali su izostali radovi u kojima su teorije primijenjene tako da bi semiologijom bili protumačeni stvarni umjetnički problemi. Sve razumijevanje umjetničkoga u djelima ostalo je izvan semiologije. Pokazalo se zapravo, da se umjetnički fenomeni, doživljaj i istina o umjetničkom fenomenu, ne mogu razumjeti kada se reduciraju na konvencionalno značenje. Originalnost djela uvijek je izmicala semiologiji.

Teorija i praksa postmoderne, u arhitekturi, zasnovane su na figurativnom prikazivanju. Postmoderna je pritom prikazivana kao nova pojava, novo stilsko usmjerenje. Izostavljena je činjenica koja se može pratiti u novoj povijesti arhitekture: figuracija u arhitekturi traje kroz cijeli razvitak moderne.

Dovoljno je podsjetiti na projekte Gaudija, Wagnera, Sullivana, Wrighta, Plečnika, Bastla i Lapidusa što ih prikazuje Jencks.⁶ Figurativni oblici njihovih djela nisu u svojoj biti ništa novo u odnosu prema figuraciji postmoderne. Djela ovih majstora pokazuju, osim toga, da moderni pokret uopće nije bio ograničen na mali broj obrazaca, oblika i principa komponiranja,

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 11 (2002),
BR. 6 (62),
STR. 909-927

MORSAN, B. I SUR.:
RAZARANJE OKOLIŠA...

kao što ga često prikazuje površna kritika. Zbog toga možemo reći da postmoderna u arhitekturi, kao usmjerenje zasnovano na prikazivanju – davanju značenja nije nova originalna pojava i nije nastala iz napuštanja modernog pokreta. Cijelo vrijeme figuracija živi u modernom pokretu u arhitekturi kao i u slikarstvu i u kiparstvu.

Figurativne motive izostavljali su Loos, Mies van der Rohe i mnogi drugi. Stvarali su arhitekturu koju možemo nazvati tvrdo kuhanom modernom. Ali principi komponiranja koje su ti arhitekti razvijali upleteni su i u djela koja u sebi imaju figurativne motive. Slično kao što su principi apstraktnog slikarstva povezani s modernim figurativnim slikarstvom. U arhitekturi se to najbolje vidi u radovima Wrighta.

DEGENERIRANA MODERNA

U raspravama o razlikama moderne i postmoderne arhitekture i kulture nije postavljeno pitanje estetskih vrijednosti postmoderne figuracije.

Ali, što je važnije, kritika nije uočila da je uz moderni pokret nastala i široko rasprostranjena degenerirana moderna arhitektura. I da su kritike moderne zapravo usmjerene na njezinu degeneriranu varijantu.

Jencks je odredio da je smrt moderne arhitekture nastupila 1972. godine u St. Louisu,⁷ kada je srušen jedan moderno projektirani kompleks stambenih zgrada. Stvarno bi se ta smrt smjela proglasiti tek reakcijom na degeneriranu modernu ili svršetkom njezina razdoblja – kada ne bismo bili suočeni sa činjenicom da je degenerirana moderna nastavila život u mnogim i mnogim primjerima zagađenja okoliša građenjem.

U mnogim novim djelovima gradova, nastalim širenjem i izgradnjom po principima modernog projektiranja, nekritički su reproducirani obrasci moderne. Nove zone gradova pokazuju i genezu degeneracije moderne arhitekture. Među primjerima može se naći jedan što ga je vrijedno opisati: zgrada s mnogo stanova postavljena je u travu neposredno uz ulicu. Postavljena je međutim "naopako". Zatvoreno pročelje s prozorima drvarnica postalo je pročelje ulice. Ulazi koji su pravi spoj ulice i kuće, našli su se iza kuće. Bez promišljanja odnosa i bez pitanja o smislu kuće i ulice, primijenjen je gotovi obrazac projekta kakve su crtali skoro svi studenti u četvrtom ili petom semestru studija. U gotovo svim školama na svijetu šireni su obrasci i uvježbavani isti tipovi kuća bez potanke analize smisla.

Arhitekt Aldo van Ayck rekao je jednom da moramo postaviti pitanje za koga projektiramo i zašto? To pitanje pripada modernoj. Obrasci bez pitanja o smislu pripadaju degeneriranoj modernoj.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 11 (2002),
BR. 6 (62),
STR. 909-927

MORSAN, B. I SUR.:
RAZARANJE OKOLIŠA...

Kuće u novoizgrađenim zonama gradova, zbog reprezentativnosti i efekata kakve inače imaju skulpture, stoje same. Dvorišta, garaže i prostori za servise nisu projektirani. Nema ih ni u urbanističkom planu. Posljedica je da se zeleni okoliš pretvorio u dvorište otvoreno na sve strane. Dvorište je postalo grad. Zapravo je dvorište park i park je dvorište. Park i dvorište jesu javni prostor grada, drva za ogrijev nalaze se u javnom parku i na reprezentativnom prostoru. Garaže su u javnom zelenilu a ulice su staze između svega toga.

Gradu pritom daju karakter izložene pomoćne funkcije kuća koje su sada pomiješane s reprezentativnim funkcijama.

Treba primijetiti da su upravo takva rješenja projektirana na principima funkcionalizma i uz neprekidno pozivanje na funkcionalizam. A funkcionalizam je zapravo imao cilj – proučiti funkcije kao temelj za oblikovanje (forma slijedi funkciju). Prikazani primjeri pokazuju da su funkcije ostale u potpuno nerazlučenim odnosima. Funkcionalna analiza koja je trebala artikulirati funkcije izostala je. Podrazumijevalo se, bez razmišljanja, da bi analiza trebala biti sadržana u nekritički preuzetom modelu. Učinak ovakve orijentacije jest da je umjesto smislene strukture nastalo područje u kojem se sve preklapa sa svime a struktura se gubi.

Projektiranje takvih sklopova reflektira krizu identiteta od koje društvo pati. Ako se vratimo na pitanje – za koga gradimo – pokazuje se da su predodžbe o investitorima preskočene i zamijenjene nejasnim obrascima. Arhitekt Viktor Kovačić stanovao je kod investitora kad im je projektirao kuće. Mnogi arhitekti nastoje što bolje upoznati investitore za koje grade. Ovdje je takav pristup izostao. Čovjek je, u Fromovom smislu, ovdje zapravo tretiran kao roba. Garaže i automobili zato dobivaju istu razinu vrijednosti u shemama projektanta.

NOVOKOMPONIRANA ARHITEKTURA

Degenerirana moderna razvila se u još jednu pojavu kojoj se danas mogu odrediti granice i osobine. Figurativnost, u kojoj su propagatori postmoderne vidjeli izlaz iz krize i šablona moderne, spontano se razvila kao prevladavajući stil obiteljskih kuća. Na strukturu modernog načina gradnje (armirani beton, skeleti, konzole balkona, blok opeka i novi materijali) dodavana su obogaćenja koja prikazuju oblike drugih starijih arhitektura.

Repertoar oblika i tu je malen. Ponavljaju se lukovi, oblaganje kamenom, balustrade i naznake mansardnih krovova. Smišljeno komponirane i stvaralački usklađene odnose ovih fragmenata gotovo je nemoguće naći. Taj svijet nepovezanih slika dobiva ekstremnu ekspresiju u temama koje se, jednako nevjesto, bave oblicima palača i dvoraca.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 11 (2002),
BR. 6 (62),
STR. 909-927

MORSAN, B. I SUR.:
RAZARANJE OKOLIŠA...

Na takvim primjerima otvaraju se pitanja o investitorima, njihovu obrazovanju i kulturi. Ta pitanja vode do problema kulturnog identiteta investitora. Pokazuje se potreba da se osobnost potvrdi gradnjom i nedostatak kulturnog identiteta kompenzira po svaku cijenu. Pritisak je tako velik da se bez selekcije i sređivanja nevjesto preuzimaju slike – motivi iz drugih arhitektura. U naivnoj vjeri da se identitet može posuditi.

PATOLOGIJA GRAĐENJA

Razaranje okoliša građenjem s degeneriranom modernom i novokomponiranom arhitekturom predstavlja vidljivi, izloženi, simptom patologije građenja. Nevidljivi dio tog fenomena zahvatio je i dublje funkcije u društvu. U nastavku ovog rada opisati ćemo širenje patologije građenja što je zahvatilo pravni sustav i kao posljedicu – upravu s administracijom.

Kad govorimo o socijalnoj patologiji građenja, potrebno je ukazati na osnovni problem – društvo kao cjelina ima ideale i vrijednosti među kojima je stvaranje kulture, vrijedne arhitekture, zaštita okoliša itd. Ti ciljevi proklamirani su sa mnogo lijepih riječi u zakonima o prostornom uređenju, propisima i srodnoj regulativi. Ali na putu prema ostvarivanju ideala gubi se plan, postupci postaju nekoordinirani a akcije jalove. Jaz između cilja i rezultata pokazuje zagađenje građenjem (Morsan, 1994.).

Ponašanje društva, pri gubljenju puta prema arhitekturi, može se usporediti s kliničkim slikama opisanim u individualnoj psihijatriji. Kao što duševni poremećaj pojedinca mijenja njegovo ponašanje, tako se i poremećaji u društvu iskazuju poremećenim funkcioniranjem i gubitkom puta prema cilju.

Nameće se usporedba – bolesnik ne uspijeva usmjeriti djelovanje i dovesti namjere do cilja – a društvo u situacijama koje promatramo, unatoč želji, gubi se na putu prema arhitekturi i stvara zagađenje.

PRAVNI SUSTAV I PATOLOGIJA GRAĐENJA

Gubitak cilja u nekoherentnom ponašanju pojavio se, kako rekosmo, i u pravnom sustavu. Pravni sustav je napisan da bi put do arhitekture bio reguliran. Reguliranje je poremećeno, jer se već u propisima nalaze uzroci bolesti.

Treba primijetiti kako je sve što znamo o arhitekturi, što smo naslijedili iz ranijih razdoblja, nastalo bez komplicirane regulative kakvu imamo danas. Hipertrofirana regulativa otvorila je veće mogućnosti za stvaranje suvišnih i neracionalnih pravila.

U filozofiji prava postoji princip da se ni jednim zakonom ne mogu mimoći ili staviti izvan snage spoznaje do kojih je društvo došlo. Kada se spoznaje prošire zakoni se u skladu s

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 11 (2002),
BR. 6 (62),
STR. 909-927

MORSAN, B. I SUR.:
RAZARANJE OKOLIŠA...

tim principom i sa novim spoznajama moraju mijenjati (Morsan, 1993.).⁸

Zakon ne može valjati ni ako povrijedi etičke norme. Nitko zakonom ne može obvezati na kršenje moralnih principa i savjesti.

Isto vrijedi za ponašanje suprotno znanju i spoznajama. Zato se ni jedan zakon ne smije zasnivati na neznanju ili ga omogućavati. Takvi zakoni sami sebe stavljaju izvan snage.

Djelovanje protiv savjesti i djelovanje kojim bi bilo povrijeđeno znanje i spoznaja, povezano je. Ako se povrijedi spoznaja ujedno se djeluje protiv savjesti pa takav čin ima i moralnu dimenziju.

Sve ovo postavlja veliku obvezu i odgovornost pred one koji pišu i donose zakone.

Pravom regulirano društvo ili ono što zovemo pravnom državom, ovise u prvom redu o odgovornosti donositelja zakona i inteligentno napisanom sustavu. Pravnu državu ne može imati društvo koje ne zna dobro napisati zakone.

Pravna država tek u drugom koraku ovisi o provođenju prava. U provođenju prava, uvijek iznova, na svakom koraku, sustav mora biti primijenjen inteligentno i bez povreda principa o kojima govorimo. Odstupanja su moguća u mnogim varijantama: ako se dosljedno provode loši sustavi, ako se loše provode kvalitetni sustavi i ako se loše provode sustavi koji imaju pogreške. Ovakve pogreške najčešće stvaraju pritisci zbog parcijalnih interesa. Zbog njih se sustav može deformirati pa nastaju odstupanja od smisla i vrijednosti koje se žele postići. Razvitak pravne države u Hrvatskoj ovisi o vrsnim pravnicima, kojima iz sustava valja ukloniti anomalije i spriječiti dalje destrukcije.

U našem slučaju deformacije pravnog sustava narušavaju put prema zdravoj arhitekturi.

U PRAVNOM SUSTAVU POTISNUTE SU SPOZNAJE O PROBLEMIMA

Patologija građenja može se pratiti na nekoliko razina. Na prvom su slučajevi u kojima su potisnute spoznaje o prisutnim problemima.

Primjer ove razine jest Zakon o prostornom uređenju. U njemu ne postoji ništa o razaranju okoliša građenjem ili saniranju posljedica. Inertni sistem još ne prihvaća spoznaje o aktualnim problemima.⁹ Ni Zakon o izmjenama i dopunama tog zakona iz godine 2000. ne donosi nikakav napredak (NN 61/00).

Razgovor o preventivi razaranja okoliša građenjem, obavljen je u Ministarstvu prostornog uređenja na poticaj Inicijativnog odbora Hrvatske komore arhitekata još 1998.¹⁰

Program kojim bi se počelo rješavati zagađivanje okoliša građenjem nije u Ministarstvu postojao ni tada kao što ne po-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 11 (2002),
BR. 6 (62),
STR. 909-927

MORSAN, B. I SUR.:
RAZARANJE OKOLIŠA...

stoji ni danas. Predložen je program suradnje. Kasnije je program proširen planom opisanom u Deklaraciji o hrvatskoj arhitekturi (2000.).¹¹ Po toj razradi problema trebale bi u sadržaj urbanističkih planova, kao obvezni dio, ući evidencije o oštećenjima građenjem i propozicije za izradu planova saniranja. Evidencije bi trebale pokazati:

- zone, sklopove i građevine koje će biti zaštićene
- zone, mjesta i građevine koje je potrebno sanirati
- građevine, sklopove i zone koje nije moguće sanirati,

na kojima je devastiranje okoliša poprimilo razmjere zbog kojih je potrebno odrediti rezervate i zaustaviti širenje.

Za takve zone potrebno je planirati i mjere dugoročnog ozdravljenja.

Predloženo je školovanje arhitekata za kritiku arhitekture, za rad na evidentiranju i vrednovanju oštećenja u urbanističkim planovima. Predloženo je vraćanje izrade projekata u program stručnih ispita radi selekcije sposobnih arhitekata.

Do suradnje koja bi pokrenula regulativu i praksu zaštite još nije došlo. U međuvremenu na Arhitektonskom fakultetu u Zagrebu ostvaren je dio plana kad je u nastavu i u program poslijediplomskog studija uvedena kritika arhitekture.

UKIDANJE STVARALAČKOG PROCESA

U Deklaraciji o hrvatskoj arhitekturi upozoreno je na propisivanje oblikovanja unaprijed – prije projektiranja.¹² Propisivanje oblikovanja najčešće se odnosi na krovove, broj ploha, nagibe, proporcije i vrste prozora, materijale i čak na boje. Propisuje se i upotreba tradicionalnih materijala a poslije se dopuštaju novokomponirane kuće izvoditi od armirnog betona. Takvim propisivanjem ukida se stvaralački proces i nameću nezrele, neodređene predodžbe. Nove zamisli ograničene su ili odbačene prije nego ih arhitekti mogu razviti.

Praksa je pokazala da propisano oblikovanje redovito nameće predodžbe iz svijeta malograđanske romantike. Predodžbe iz visoko razvijenih stilova i vrhunskih dostignuća umjetnosti nikad nitko nije pokušao propisati.

Nametanje unaprijed zadanih predodžbi potpuno istiskuje pitanje vrijednosti umjetničkog rješenja. Traži se, zapravo, da naivne predodžbe budu primijenjene pod svaku cijenu i bilo kako. Apriori se vjeruje u vrijednost propisanih motiva. Tako je zatvoren put prema boljim zamislama i neotkrivenim mogućnostima.

Kad vrijednost motiva potisne vrijednost umjetničkog rješenja nastaje kič. U našoj situaciji kič je ozakonjen a umjetničko stvaranje onemogućeno.

Ustav Republike Hrvatske jamči slobodu umjetničkog stvaralaštva (Ustav RH, 1966.).¹³ Nasuprot tome u Pravilniku o sa-

držaju ... prostornih planova (Pravilnik, 1998.), nalazi se odredba koja nalaže da se u sadržaju prostornih planova mora propisati oblikovanje građevina.¹⁴ Nasuprot zajamčenoj slobodi, Pravilnik stvara retardirano stanje kakvo se danas ne može zamisliti ni u jednoj drugoj grani umjetnosti.

Pravni sustav upotrebljen je tako za stvaranje apsurdna koji izvan snage stavlja spoznaju upisanu u njegovo polazište.

PRAVO KAO IZVOR POREMEĆAJA – NAPUŠTANJE PRAVNOG SUSTAVA

U primjeru koji slijedi opisano je deformiranje pravnog sustava. U ovom slučaju i na ovoj razini, postojale su spoznaje o problemu. Došlo je, međutim do pokušaja da se zakon poremeti nepreciznim formuliranjem. Slijedio je pokušaj da se neprecizno pisanje iskoristi i poremeti primjena pravnog sustava. Rezultat je bio da je propuštena prilika da se ukine jedan od značajnih izvora razaranja okoliša građenjem.

U razred arhitekata nezakonito je upisano oko sto inženjera građevinarstva. U razvoju zaštite od oštećivanja građenjem napravljen je time značajan korak u smjeru suprotnom od cilja. Nekoherentno ponašanje, samovoljne akcije izvan pravnog sustava i gubljenje cilja došlo je pri tome do punog izražaja.

Inženjeri građevinarstva nelegalno su se bavili arhitektonskim projektiranjem od 1995. U zakonu o građenju iz te godine propisano je da projektirati mogu samo inženjeri u struci. U graditeljstvu ne postoji opća struka. Struke su arhitektura, građevinarstvo, geodezija, strojarstvo i elektrotehnika. Školovanje za svaku struku provodi se na zasebnom fakultetu. Po strukama su osnovani razredi Komore.

Inženjeri građevinarstva, o kojima je riječ, prekršili su podjelu na struke i projektirali arhitekturu kao da im je arhitektura struka. Administracija koja izdaje građevne dozvole to je tolerirala, pa se taj propust naknadno prikazivao kao dokaz da su stekli pravo na projektiranje.

Umjesto upisa u razred svoje struke tražili su upis u Razred arhitekata. U Razred arhitekata mogu se upisati i osobe koje imaju kvalitetne radove u arhitekturi. Radovi koje su inženjeri građevinarstva predali u svom pokušaju upisa, pokazali su da su kategorija inženjera, koja gotovo bez iznimke, predstavlja najozbiljniji izvor zagađenja okoliša građenjem. Odbor za upis u razred arhitekata odbio je njihov upis.

U daljem inzistiranju na upisu, riječ struka iz zakona namjerno je preskočena ili joj je pridavan smisao bilo koje struke.

Još tijekom pisanja zakona iz 1995. pokušavalo se točno u zakonu navesti i razdvojiti struke. Pokušaj je tada spriječen. Namjerno je ostavljen neprecizni izraz jer bi precizna odredba odmah ukinula privilegiju inženjera građevinarstva i toleriranje projektiranja za koje nisu školovani.

Ovaj slučaj predstavlja primjer u kojemu zainteresirane grupe imaju pristup pisanju zakona. Tako je u pravni sustav unesen nedorečeni smisao s namjerom da se pravi smisao iskrivi i kasnije povrijedi. Posljedica je šteta koja se stalno nanosi okolišu.

Nametanje iskrivljenog smisla pojma struke i zlouporaba pravnog sustava nastavljena je u daljem procesu. Inženjeri građevinarstva kao interesna grupa, ishodili su mišljenja Ministarstva u kojima se Komori nalaže da inženjere građevinarstva upiše u razred arhitekata (Mišljenja Ministarstva, 1998. i 2000.).

Činjenica da je Ministarstvo prvi, službeni tumač zakona iskorištena je ovdje kao prilika da se preko Mišljenja o zakonu, ozakoni nešto što u zakonu ne piše. Da se ukine odredba o projektiranju u strukama i da se provede upravo suprotno od propisanog – da inženjeri struke građevinara dobiju pravo upisa i djelovanje izvan svoje struke.

Pokušaj povratka zakonu načinjen je kada je od jednog istaknutog pravnika zatraženo tumačenje cijelog problema (Pravno mišljenje, 2000.).

Trebalo je objasniti da osobe koje su imale nezakonitu praksu izvan struke, nemaju stečeno pravo na tu praksu. Trebalo je pokazati da se radi o slučajevima sličnim onima kada su u bolnicama otkriveni liječnici bez diplome.

To je bio trenutak u kojem je, da se slučaj izliječi, trebalo napraviti analizu i pravu vratiti ispravnost.

Analiza je individualni akt i mišljenje kojim je u nesređeno stanje potrebno uvesti egzaktne logične zaključke. Dedukcijom u sustavu, kakav je u ovom slučaju pravo, trebalo je unijeti red među mnoštvo interesa i izloženih argumenata.

Na vidjelo je, međutim, izišla praksa u kojoj je na interesantan način napušteno egzaktno mišljenje. Napuštanjem egzaktne dedukcije počeo je i sam sustav gubiti smisao. Pojavila su se retorička izlaganja iz kojih je ovisno o načinu izvođenja, mogao proizaći bilo koji rezultat. Kronika bolesti došla je do stupnja kad postoji zakon ali nestaje cijeli onaj dio prava koji bi ga primijenio. Izostala je funkcija koja bi ponovno osposobila sistem. Liječenje zagađenja okoliša građevnjem nije moglo započeti.

Istaknuti pravnik je u svom elaboratu preskočio činjenicu da se pojavila nelegalna praksa izvan struke. U trenutku kada je naglo promijenio mišljenje, upustio se u tumačenje područja koje ne poznaje.

Značenje riječi "u struci" protumačio je tako da je i inženjere građevinarstva uvrstio u arhitekate – u širem smislu.¹⁵ Stvarni arhitekti proglašeni su arhitektima – u užem smislu.

Ideju o užem i širem smislu arhitekture potrebno je komentirati. Arhitektura ne postoji u užem ni u uskom smislu. Svi problemi arhitekture imaju specifični, kompleksni horizont koji zahvaća mnoga pitanja. U tom pogledu praktična

pitanja ne možemo odvojiti od teorijskih i nalazimo se u situaciji kakvu je još u rimskoj antici opisao Vitruvije.¹⁶

Tvrditi da je arhitekt, u širem smislu, svatko tko sudjeluje u projektiranju arhitekture, slično je tumačenju da su inženjeri strojarstva koji rade umjetne zglobove, liječnici u širem smislu. I da su zato liječnici – liječnici u užem smislu.

Arhitektura je struka u koju se, po načelu "širenja" ne mogu uvrstiti druge struke. Arhitektura ima teoriju i povijest koje su različite od teorija drugih struka graditeljstva. Teorija građevinarstva potpuno je drugačija. Za razliku od drugih struka, teorija i povijest arhitekture nerazlučivo su povezane s praksom projektiranja. Jednostavno se može reći da svaka crta u projektu otvara estetsko i teorijsko pitanje. Zato ne stoji tvrdnja iz spomenutog elaborata – da arhitekti mogu biti oni koji su "učili nešto o projektiranju (da bi mogli surađivati i bili "posredno vezani na tu djelatnost").¹⁷

Razlučivanje struka vrijedi i za druge struke koje se dotiču u praksi. Inženjeri ekonomije, na primjer, ne mogu biti odvjetnici bez obzira na to koliko netko poznavao pravo.

Tvrdnja da su inženjeri građevinarstva u širem smislu arhitekti, implicira da je građevinarstvo – arhitektura u širem smislu. Takvo brisanje granica pojma arhitekture i pojma građevinara, radi prava na projektiranje arhitekture, vodi u nerazlikovanje vrsta poslova i školovanja i implicira neodređeni sustav u kojem svi mogu raditi sve bez obzira na kvalifikacije.

U prosudbi o širem i užem smislu arhitekture izgubljena je vjerodostojnost prava kao sustava i discipline utemeljene u znanosti.

Manipuliranje s neodređenim pojmom – struka – nastavljeno je. U uvodnoj riječi u Glasilu komore nalazi se pokušaj da se pojam struka potvrdi kao neodređeno jedinstvo prakse arhitekata i prakse drugih inženjera i da se time ustale neodređena tumačenja Zakona i Mišljenja (Uvodna riječ, 2000.).¹⁸ Uvodna riječ objavljena je u vrijeme kada su inženjeri građevinarstva upisani u Razred arhitekata.

Upis je izvršio predsjednik Komore, inženjer građevinarstva. Iskoristio je pravilo da kao predsjednik, potpisuje prijam u Komoru. Time je prekršio pravilo da prije njega svaki upis mora odobriti Odbor za upis. Odbor za upis, koji je odbio upis inženjera građevinarstva, preskočen je. Tako je cijela rasprava o zakonu, pravima i struci završila banalnim prekršajem Pravilnika o upisima (Pravilnik o upisima, 1999.).

VREDNOVANJE PROSTORA

U Generalni urbanistički plan grada Zagreba ugrađen je poremećaj koji dopušta naknadne promjene (Generalni urbanistički plan – Zagreb, 1996.).¹⁹ Promjenama se odredbe ovog plana mogu dovesti u pitanje tokom provođenja. Tako plan ruši sam sebe već u trenutku donošenja.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 11 (2002),
BR. 6 (62),
STR. 909-927

MORSAN, B. I SUR.:
RAZARANJE OKOLIŠA...

U planu je propisano da se u zoni pejzažnog i zaštitnog zelenila mogu graditi, između ostalog, obiteljske kuće ograničene veličine na velikim površinama (GUP-Zagreb, 1996.). Odredba je dobra jer rješava pitanje gospodarenja nad zelenilom i uspostavlja načelo da što manje ljudi boravi i održava što veće površine. U protivnom su već kultivirane parcele prepuštene zapuštanju i rastu šikare.

Istovremeno je odredbi, koja dopušta gradnju, dodano ono što ju dovodi u pitanje. Gradnja se može dopustiti "uz prethodno vrednovanje prostora". To znači da se vrednovanjem, gradnja može zabraniti. Investitori ne mogu znati hoće li im administracija oduzeti prava propisana planom. To je stvorilo mogućnosti ucjenjivanja i podlogu za korupciju.

Odredba o vrednovanju prostora zapravo je nova, usavršenija varijanta starije primitivnije metode. Starija metoda bila je ne donijeti ili ne prihvatiti urbanistički plan pa improvizirati uvjete i mogućnosti gradnje.

Samo vrednovanje prostora nije definirano. Ne zna se tko vrednuje ni kojom metodom. U Generalnom urbanističkom planu iz 2000. odredba je ponovljena riječima "iznimno ... uz prethodno vrednovanje prostora" (GUP Zagreb, 2000.).²⁰

Privilegij naknadnih promjena plana, davanja ili oduzimanja prava na gradnju, stvoren je, u trenutku kad je to odgovaralo vodećim djelatnicima Zavoda koji je plan izradio. Kasnije je interes za vrednovanje prostora pokušala prisvojiti služba koja izdaje građevne dozvole.

ADMINISTRACIJA

Postupci administracije koja izdaje građevne dozvole razvila je u Hrvatskoj niz skupih, sitničavih i suvišnih postupaka sa mnogo detalja. Ti postupci bave se tako zvanom tehničkom dokumentacijom.

Istovremeno je izgradnja prepuštena samovoljnim odstupanjima. Preciznost izvedbe je u hrvatskom graditeljstvu vrlo niska. Inženjeri školovani za izvođenje radova nisu usvojili metode stalnog mjerenja i kontroliranja radova. Umjesto toga isti inženjeri nastoje biti projektanti i upisati se u Razred arhitekata.

Odstupanja od projekata mogla bi se spriječiti kad bi se uporabne dozvole izdavale uz suglasnost projektanta. Takvo pravilo daje dobre rezultate u nekim zemljama. Sugerirano je i našim donositeljima Zakona o gradnji ali nikad nije usvojeno.

Postupci administracije koja izdaje građevne dozvole nemaju učinak na kvalitetu života korisnika, ni na kvalitetu arhitekture, ni na kvalitetu izvedbe. Administracija ne može utjecati na kvalitetu projekata ni kad to želi učiniti.

Česti su primjeri da djelatnici administracije investitore ucjenjuju i upućuju "svojim" projektantima ili da sami rade izvan radnog vremena. Iz takvih poslova nastaje arhitektura najslabije razine. Administracija tim postupcima zatvara investitorima put do kvalitetnih arhitekata. Mnogi investitori ne biraju arhitekta prema arhitekturi nego po vezama u administraciji i brzini kojom mogu nabaviti dozvole.

Na glavne probleme administracije, koja djeluje protiv arhitekture, upozoreno je u Deklaraciji o hrvatskoj arhitekturi. Između ostalog upozoreno je kako se projektima prilaže niz suvišnih, formalnih, izjava o poštivanju zakona i propisa koji su ionako obvezni. Za beskrajno loši projekt može se dobiti dozvola. Ali ako u najboljem projektu izjave nisu napisane na ritualni način, ako nije spomenut neki propis ili projekt nije ispravno uvezan, dozvola će biti uskraćena. Za neispravno uvezani projekt administracija može čak kazniti arhitekta! (Deklaracija, 2000.)²¹

Posebni problem i najočitiji primjer socijalne patologije jesu suvišni i iracionalni postupci u kojima se za gradnju najprije propisuju uvjeti a zatim se sakupljaju suglasnosti da su uvjeti ispunjeni. Suglasnosti izdaju oni koji su prije toga izdali uvjete tako da se dva puta, uz duge zastoje, radi isti posao. Igru s uvjetima i suglasnostima izvode čak poduzeća koja prodaju usluge – elektroprivreda, vodovod itd.

Ako su uvjeti obvezni i ako projektiraju ovlaštene, odgovorni arhitekti, suglasnosti i sav posao oko njih suvišan je.²²

U zaštiti spomenika kulture ukinuti su drugostupanjski postupci. Zbog toga suglasnosti koje izdaje služba zaštite i sudbina projekta, ovisi o osobama koje nitko ne kontrolira. Ti djelatnici mogu nametati ograničenja, ne moraju razumjeti projekte ali imaju vlast po tome što su zaposleni u upravi.²³ Kontrola koju je vršila Komisija za ocjenu projektnih elaborata Ministarstva kulture definitivno je ukinuta 1997.

Takva situacija podloga je za razvoj korupcije. Možemo jednostavno reći da je hrvatskoj arhitekturi nametnut parazitski sustav. Taj sustav stvara opterećenje koje oduzima vrijeme od stvaralačkog rada. Korisni rad pretvara u nekorisni. Djelovanjem parazitske strukture u administraciji otuđuje se vrijeme i velika količina posla. Ishođenje dozvola postalo je posao koji traje dulje od projektiranja. Stalno otuđivanje vremena i rada u društvu stvara velike štete. Društvo koje ionako trpi velike gubitke od drugih oblika otuđivanja materijalnih dobara, dodatno je opterećeno gubicima zbog iracionalnih radnji i poslova. Jedini rezultat propisivanja i provođenja opisanih iracionalnih postupaka i poslova jest stvaranje nepotrebnog, privilegiranog i štetnog položaja administracije.

U hrvatskoj administraciji razvio se specifični perfekcionizam. U njemu se rađaju nepotrebne radnje i poslovi, poput

neke vrste prisilnih radnji u opisima psihičkih poteškoća u individualnoj psihologiji.

Taj jalovi perfekcionizam nije propisan zakonom. On nastaje spontano. U njemu se zakon koristi kao izlika za dodatno opterećivanje i maltretiranje investitora i arhitekata.

Kao što smo se suočili s problemom inteligentnog pisanja zakona, u skladu sa spoznajama i moralom, ovdje se javlja isti problem na nižoj razini – u primjeni zakona i propisa. Propisi se primijenjuju neinteligentno da bi se stvorile nekorisne zapreke. Upravo ovakva primjena propisa razvija se bez ograničenja. Pritom administracija ne snosi nikakvu odgovornost za štete koje može prouzročiti.

Svaki arhitekt doživio je zastoje i poteškoće pri ishođenju dozvola za gradnju. Dio opisanog stanja pokazuje sljedeći slučaj.

Zahtjev za izdavanje građevne dozvole za obiteljsku kuću, površine oko dvijestotine kvadratnih metara, podnesen je 14. 2. 2000.

Investitor je 30. 3. dobio dopis s nazivom Zaključak, u kojem se poziva da u roku od mjesec dana zahtjevu i projektu doda ispravke i dopune navedene u 4 točke (Zaključak, Gradski ured za prostorno uređenje, 3. 2000.).

Kada su ispravke i dopune predane, investitor je 9. 6. dobio novi Zaključak u kojem se poziva da doda ispravke i dopune navedene ovaj put u 15 točaka. Od toga se ni jedna primjedba ne odnosi na sam projekt. Sve promjene se tiču administrativnih pitanja i uvezivanja (Zaključak, Gradski ured, 6. 2000.).

Kada su i te dopune predane, dobiven je, nakon izvjesnog čekanja, 9. 11. još jedan Zaključak s 8 novih zahtjeva (Zaključak, 11. 2000.).

Ponovno su predane dopune i u trenutku pisanja ovog teksta prošlo je jedanaest mjeseci od završavanja projekta i predaje zahtjeva za građevnu dozvolu.

Treba napomenuti da je investitor podstanar.

Važno je upozoriti i na to da se ni investitor ni arhitekt ne može žaliti na postupak administracije. Na svakom od Zaključaka piše da posebna žalba nije dozvoljena. Nema instance na kojoj bi se mogla raspraviti opravdanost i smisao primjedbi koje je administracija postavila.

To pokazuje da je u pravni sustav ugrađeno osiguranje protiv mogućeg brzog ispravljanja pogrešaka i liječenja. Negdje u pravnom sustavu postoje pravila na koje se akte mogu podnositi žalbe. Ali ta pravila u ovom su slučaju krivo postavljena. To dokazuje čekanje dugo jedanaest mjeseci. Stvaranje pravila o podnošenju žalbi, izgubilo je vezu sa smislom koji bi morao imati cijeli pravni sustav. Sustav je počeo generirati niz pogrešaka.

Tako je stvorena bolest. Nju pojačavaju, spomenute, nepotrebne radnje i postupci za koje ne postoje propisana pravila nego ih činovnici, kao "vlastiti stvaralački doprinos", dodaju sistemu. Primjer za to izgleda ovako: u Zaključku od 9. 6., drugom po redu, zatraženo je između ostalog, da arhitekt, zato što je nastavnik na fakultetu, dostavi dozvolu dekana da smije projektirati. Ovo je vjerojatno jedini slučaj u povijesti i na svijetu da je netko građevnu dozvolu uvjetovao takvim dokumentom.

Opis raznih slučajeva pokazuje da je razvitak hrvatske arhitekture skrenut od stvaralaštva, kao primarnog cilja, prema izgradnji administracije i njene uloge. Administracija je nadograđivanjem izvanzakonskog perfekcionizma i kreiranjem neracionalnog poslovanja stvorila sustav koji je ostao bez kontrole. Sve više ljudi radi nepotrebne poslove i to počinje značajno opterećivati opću efikasnost poslovanja.

U Zaključku od 9. 11., trećem po redu, jedna od primjedbi upozorava da je u projektu zbrinjavanja otpada, za kuću u Zagrebu, napisano da će otpad zbrinuti poduzeće iz Otočca. Radi se o stvarnoj pogreški nastaloj prepisom iz jednog od ranijih projekata. Ta i slične pogreške nemaju gotovo nikakvu važnost jer otpad s gradilišta ne zbrinjavaju komunalna poduzeća. To zbog uštede rade sami investitori ili izvoditelji. Administracija traži imenovanje onog tko će odstraniti otpad iako to nije problem koji se projektira. Takva ritualna imenovanja ne spadaju u arhitektonske projekte to više što ni arhitekti a redovito i nitko drugi ne kontrolira koje je poduzeće uklonilo stare cigle i štu s gradilišta.

Opsesivno prianjanje na pogreške ilustrira činjenica što se zbog takvih beznačajnih razloga zaustavlja izdavanje građevnih dozvola, produžava čekanje i stvaraju materijalne štete investitorima. To je posebno štetno ako se u toku ishoda promijene propisi ili urbanistički planovi. Tada se čak može dogoditi da investitor izgubi pravo na gradnju.

Za ispravak pogreške o otklanjanju otpada, postojale su dvije mogućnosti: ispraviti navod i napisati da će otpad zbrinuti poduzeće iz Zagreba. Ili donjeti dopis iz Otočca kojim se potvrđuje namjera o odvozu smeća s gradilišta. Takav dokument predstavljao bi vjerodostojnu činjenicu za administraciju iako bi možda bilo teže povjerovati u takvo rješenje. Ali priča bi se mogla tumačiti poslovima u Zagrebu, kamionom koji vozi prazan, kompenziranjem neke usluge ili posla itd.

U tom slučaju mogli bismo reći da je pisanje izjava u projektu za građevnu dozvolu preraslo u novu književnu formu. Radnja bi tekla u stvarnom vremenu i sa stvarnim učesnicima. Izgledalo bi kao da svi ozbiljno shvaćaju izjavu i kao da sve razumiju. Prihvatili bi zapravo apsurdnu situaciju koja je

fikcija ali je u skladu s pravilima. Fikcija bi funkcionirala i o-mogućila da se projekt ostvari.

Ali u tom *happeningu* apsurdna fikciju bi bilo lako razlikovati i odvojiti od onog drugog umjetničkog posla – projektiranja i izgradnje arhitekture.

Danas su u hrvatskoj arhitekturi izvanarhitektonske fikcije, pisanje svih mogućih dodataka projektima, izjava i suglasnosti bez stvarnih učinaka na projekte i izvedbu, ugrađene u poslovanje kao bolesni gubitak smisla.

BILJEŠKE

¹ Zaštita okoliša temelji se u Hrvatskoj na nekoliko zakona. To su zakoni o zaštiti prirode, okoliša, zraka, od požara, od buke, o vodama i o otpadu. Zakon koji bi se bavio zaštitom od razaranja okoliša građenjem ne postoji; Hrvatsko graditeljstvo, 2000.

² Vidi na pr. prikaz godišnje izložbe realizacija Udruženja hrvatskih arhitekata (*Čovjek i prostor*, 2000.).

³ To se može pratiti u knjigama Jencks, Ch. 1977.; Venturi, R. 1966.; De Fusco, R. 1972.

⁴ Jencks, Ch. citirano prema izdanju Kulture, 1985., str. 48.

⁵ De Fusco, R. 1967., prvo izdanje na talijanskom.

⁶ Jencks, Ch. 1977., str. 48.

⁷ Isto, str. 37.

⁸ Morsan, B., 1993., str. 302.

⁹ Zakon o prostornom uređenju iz 1994. (NN 30/94.) i Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o prostornom uređenju iz 1998. (NN 68/98.) sadržava samo općenite formulacije s pomoću kojih nije moguće propisati ovu vrstu zaštite. Općenite formulacije glase: "...plan sadrži oblike zaštite i korištenja, uvjete i smjernice za uređenje i zaštitu okoliša, područja s posebnim prostornim obilježjima te druge elemente od važnosti za područje za koje se donosi" (čl. 25); "...plan sadrži način i oblike korištenja i uređenja javnih i drugih prostora". (čl. 18 izmjena)

Jednako neodređeni izrazi provlače se u Pravilniku o sadržaju, mjerilima kartografskih prikaza, obveznim prostornim pokazateljima i standardu elaborata prostornih planova (NN 106/98.): "Zaštita krajobraznih vrijednosti... posebnosti kulturno povijesnih cjelina, mjere očuvanja krajobraznih vrijednosti, primjena posebnih razvojnih i drugih mjera, uvjeti korištenja, uređenja i zaštite površina i građevina, mjere zaštite prirodnih vrijednosti i posebnosti i kulturno povijesnih i ambijentalnih cjelina...".

¹⁰ Inicijativa da se pokrene plan zaštite okoliša od zagađenja građenjem pokrenuta je još prije osnivanja Hrvatske Komore arhitekata i inženjera u graditeljstvu. Pokrenuo ju je Inicijativni odbor koji je još u to vrijeme radio na stvaranju Komore arhitekata bez ostalih struka. (Dopis, 1998.)

¹¹ Deklaracija o hrvatskoj arhitekturi, 2000., str. 1., 4.

¹² "Ovaj problem vezan je uz propisivanje oblikovanja unaprijed – prije projektiranja. Propisivanjem oblikovanja ukida se stvaralački

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 11 (2002),
BR. 6 (62),
STR. 909-927

MORSAN, B. I SUR.:
RAZARANJE OKOLIŠA...

proces. Stvaralački proces uvijek mora biti otvoren ispitivanju svih mogućnosti. To važi za umjetnost jednako kao i za rad inženjera." (Deklaracija, 2000.), str. 3.

¹³ Čl. 68, str. 51.

¹⁴ Pravilnik o sadržaju... prostornih planova, 1998., Glasilo 5, str. 34.

¹⁵ (Pravno mišljenje, 2000.): ... u širem smislu to bi bili inženjeri građevinarstva ... jer su i oni učili nešto... i njihova je struka (posredno) vezana uz tu djelatnost, makar na razini dorade ili aplikacije. Str. 7.

¹⁶ To pokazuje raspon problema koje on povezuje – o opekama, pijesku, kamenju, temeljenju hramova ... zatim o elementima prema mišljenju nekih filozofa, o simetriji, nauka o harmoniji ... o oblicima stupova i ornamentu stupova itd., Vitruvius, M. P., 1990., Deset knjiga o arhitekturi, Svjetlost, Sarajevo.

¹⁷ Isto.

¹⁸ Struka je navedena isključivo u smislu jedne struke, na pet mjesta, kao da Komora nije sastavljena od pripadnika pet struka. (Uvodna riječ, 2000.), str. 7.

¹⁹ Generalni urbanistički plan – Zagreb, 1996.

²⁰ Generalni urbanistički plan grada Zagreba 2000., Zona zaštitnih zelenih površina, točka 1.2.8, str. 103.

²¹ Deklaracija str. 3.

²² Isto.

²³ Isto.

LITERATURA

Čovjek i prostor (2000.), 554/555, 7/8 Realizacije 99.

De Fusco, R. (1972.), *Architektur als Massenmedium*, Bertelsmann.

Deklaracija o hrvatskoj arhitekturi (2000.), Zagreb, Internet adresa: <http://deklaracija-o-arhitekturi.inet.hr>

Dopis Inicijativnog odbora Hrvatske komore arhitekata Ministru prostornog uređenja, graditeljstva i stanovanja od 16. 1. 1998.

Generalni urbanistički plan – Zagreb 1996., *Službeni glasnik* 19/1996.

Generalni urbanistički plan grada Zagreba 2000., Zona zaštitnih zelenih površina, točka 1.2.8, str. 103.

Hrvatsko graditeljstvo, zbirka propisa, 2000., Croatiaknjiga, Zagreb.

Jencks, Ch. (1985.), *Jezik postmoderne arhitekture*, Kultura.

Jencks, Ch. (1977.), *The Language of Postmodern Architecture*, Rizzoli International Publications, Inc.

Keller, R. (1973.), *Bauen als Umweltzerstörung*, Artemis, Zurich.

Mišljenje Ministarstva zaštite okoliša i prostornog uređenja od 2. 11. 1998. i *Mišljenje* od 14. 1. 2000.

Morsan, B. (1993.), Primjedbe na nacrt prijedloga građevinskog zakona, *Prostor*, 1, 2, str. 301-309.

Morsan, B. (1994.), Kako liječiti arhitekturu, *Prostor*, 2, 3-4, str. 269-284.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 11 (2002),
BR. 6 (62),
STR. 909-927

MORSAN, B. I SUR.:
RAZARANJE OKOLIŠA...

Morsan, B. (1995.), Zagađenje okoliša građenjem – cijepanje mišljenja o kvantiteti i kvaliteti, *EUR*, vol. 2. No 1/2, str. 23-44.

Pravilnik o sadržaju, mjerilima kartografskih prikaza, obveznim prostornim pokazateljima i standardu elaborata prostornih planova (1998.), *NN* 106/98.

Pravilnik o upisima u strukovne razrede Hrvatske komore arhitekata i inženjera u graditeljstvu (1999.), *Vijesti, Čovjek i prostor*, 3/4.

Pravno mišljenje o pravu na upis u imenik ovlaštenih arhitekata od 28. 3. 2000.

Rudolfsky, B. (1964.), *Architecture without Architects*. Doubleday cop., New York.

Ustav RH (1996.), *NN*, Zbirka pravnih propisa 344.

Uvodna riječ predsjednika, *Glasilo Hrvatske komore arhitekata i inženjera u graditeljstvu*, 3/4.

Venturi, R. (1966.), *Complexity and Contradiction in Architecture, The Museum of Modern Art Papers on Architecture*, NY.

Vitruvius, M. P. (1990.), *Deset knjiga o arhitekturi*, Svjetlost, Sarajevo.

Zaključak, 3. 2000., klasa UP/I-361-03/00-01/28, URBROJ: 251-05-03/00-03, Gradski ured za prostorno uređenje... Odjel za prostorno uređenje i zaštitu okoliša i graditeljstvo, Drugi područni odsjek.

Zaključak, 6. 2000., klasa UP/I-361-03/00-01/60, URBROJ: 251-05-03/4-00-03, ostalo isto.

Zaključak, 11. 2000., klasa UP/I-361-03/00-01/123, URBROJ: 251-05-32/212-00-03, ostalo isto.

Zakon o izmjenama i dopunama zakona o prostornom uređenju, (1998.), *NN* 68/98.

Zakon o prostornom uređenju (1994.), *NN* 30/94.

The Destruction of the Environment through Building and the Legal System

Boris MORSAN
Faculty of Architecture, Zagreb

Vlasta BEGOVIĆ
Institute for Archaeology, Zagreb

Sanja FILEP
Faculty of Architecture, Zagreb

The destruction of the environment through building is a most recent phenomenon. Its rapid expansion is setting new tasks for environmental protection. The road to valuable architectural achievements is dwindling due to numerous disturbances. Society, for the most part, is not attaining its goals because of incoherent behaviour. A comparison presents itself in which the disturbed functioning of society

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 11 (2002),
BR. 6 (62),
STR. 909-927

MORSAN, B. I SUR.:
RAZARANJE OKOLIŠA...

resembles the behaviour of mentally disturbed individuals, described in individual psychology and psychiatry. These disturbances also appear in the legal system which should regulate the path towards architecture. They can be observed on the level of laws and rules as well as on the level of application and implementation of regulations. On both levels one of the main principles of the philosophy of law has been violated, the one stating that no law or regulation is allowed to transgress the perceptions society has arrived at (nor can it break the moral norms). In the examples described a disturbance occurs due to different interests imposing the renunciation of the perceptions attained and obstruction of the correct practice in architecture.

Umweltzerstörung durch Verbauung und das Rechtssystem

Boris MORSAN
Architektonische Fakultät, Zagreb

Vlasta BEGOVIĆ
Institut für Archäologie, Zagreb

Sanja FILEP
Architektonische Fakultät, Zagreb

Das Phänomen der Verbauung als Verschandelung der Landschaft ist neueren Datums. Seine rapide Ausbreitung stellt den Umweltschutz vor neue Aufgaben. Die Verwirklichung wertvoller architektonischer Objekte verliert sich in einer Vielzahl von Irrungen. Die Gesellschaft schafft es meist nicht, für architektonische Qualität einzustehen; der Grund sind inkohärente Verhaltensweisen. Es ergibt sich wie von selbst der Vergleich eines gestörten Funktionierens der Gesellschaft mit den Verhaltensstörungen kranker Menschen, wie sie von der Persönlichkeitspsychologie und Psychiatrie beschrieben werden. Störungen liegen auch im Rechtssystem vor, das den Weg zu einer sinnvollen Architektur regeln müsste. Diese Störungen existieren sowohl im Bereich bestehender Gesetze und Vorschriften als auch auf der Ebene ihrer Anwendung. In beiden Fällen wird eines der grundlegenden Prinzipien der Rechtsphilosophie verletzt, das besagt, dass kein einziges Gesetz und keine einzige Vorschrift Erkenntnisse, die innerhalb der Gesellschaft erlangt wurden, verletzen dürften (dasselbe gilt für moralische Normen). Bei den beschriebenen Beispielen kommt es diesbezüglich zu Verzerrungen, da unterschiedliche Interessen im Spiel sind, die einmal erzielte Erkenntnisse und die Wahrung eines korrekten architektonischen Vorgehens nicht berücksichtigen.